

Tarnow

שם בפולנית: Tarnow

שם בגרמנית: Tarnau

שם באוקראינית: Тарнів (Tarnyiv)

שם ברוסית: Tarnov (Tarnyiv)

שם בעברית: טרנוב

שם בידיש: [טרנא] Tarna

היסטוריה מנהלית:

	District	Province	State	Years
		<i>Województwo Rus Voivodship (ruskie)</i>	Polish-Lithuanian Commonwealth: Kingdom of Poland	Until 1772
		Kingdom of Galicia and <i>Königreich GalizienLodomeria (und Lodomerien)</i>	"Habsburg Empire", since 1804 - Austrian Empire	1772-1867
		Kingdom of Galicia and <i>Königreich GalizienLodomeria (und Lodomerien)</i>	Austro-Hungarian Monarchy	1867-1914
	Tarnow, Galiscia, Austro-Hungarian Monarchy	General-Government Galitsia	Under Russian occupation	1914-1915
		Kingdom of Galicia and <i>Königreich GalizienLodomeria (und Lodomerien)</i>	Austro-Hungarian Monarchy	1915-1918
			West-Ukrainian People's Republic	1918 - May 1919
	<i>powiat Tarnow województwo, Krakow</i>	<i>województwo Stanisławów</i>	Republic of Poland	May 1919 - September 1939
		<i>oblast' Stanislav</i>	USSR: Ukrainian Soviet Socialist Republic	September 1939 - June 1941
		<i>Galizien Distrikt</i>	Under German occupation: <i>Das General Government (Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete)</i>	June 1941 - July 1944
		<i>Malopolsky województwo</i>	Republic of Poland	Since 1945

נתוני אוכלוסייה:

השנה	כלל האוכלוסיה	היהודים
------	---------------	---------

1080	(?)	1765
1640	(?)	1820
1914	(?)	1846
11349	24627	1880
11677	27574	1890
12586	31691	1900
15108	36731	1910
15608	35347	1921

קישורים חיצוניים: [טרנוב ב COLLECTIONS DIGITAL LIBRARY PUBLIC YORK NEW THE](#) [טרנוב ב-JewishGen](#)

הערות:

טארנוב ממקומת על הגדה המזרחית של נהר הדוניץ (*Dunajec*), אחד מיובליו של נהר הויסלה (*Wisła*), כ 70 ק"מ מזרחית לקרקוב. בשנת 1330 אוחדו שני כפרים סמוכים, בעלי שם דומה לעיר אחת ושמה טארנוב, והמלך ולדיסלאב הראשון החיל עליה את החוק מגדבורגי. מיקומה של העיר על אם הדרך בין לבוב במזרח אל תוככי פולין, הפך אותה לנקודת ציון חשובה על ציר המסחר שבין מערב אירופה להונגריה ולארצות המזרח. עוד קודם לכן, בשנת 1329, החלה הקמתה של טירה מבוצרת על הר סנט מרטין הסמוך לעיר, אשר נועדה לפקח על מעבר הסחורות, ואבטחת הדרך. העיר נמסרה לידיהם של בני האצולה הפולנית, והללו החזיקו בה עד אמצע המאה הי"ט. מיקומה האסטרטגי של העיר הביא כמובן גם לפיתוח הכלכלי של העיר, אך גם למוקד חיכוך בין גורמי השפעה שונים. כבר אמצע המאה הט"ו נכבש המבצר בידי אצילים הונגרים, ובמהלך מלחמות הטטארים, העות'מנים והשוודים במאות הט"ז-י"ז ספגה טארנוב נזקים כבדים גם מבחינה כלכלית וגם פיזית. השוודים פלשו ובזזו את העיר בשנים 1655-1656 והותירו הרס רב, ובמספר אירועים במהלך אותה המאה פרצו דליקות שכללו חלקים נרחבים מן העיר. בנוסף, המצב הביטחוני המורכב הביא לירידה בהיקפי המסחר, וזו הביאה גם לדלדול באוכלוסיית העיר. אמנם, עם הכיבוש האוסטרי הדרך שבין לבוב וקרקוב חזרה למעמדה כציר מסחרי מרכזי, וכך גם חזר מעמדה של טארנוב כמרכז סחר חשוב. לאחר מלחמת העולם הראשונה, שוב צומצמו היקפי המסחר עם המזרח, וממילא ירד מעמדה הכלכלי של העיר.

קרא עוד...

היהודים

סביר להניח שהיהודים הגיעו לעיר טארנוב במהלך המאות הי"ד-ט"ו, ביחד עם מהגרים נוספים מגרמניה ומערב אירופה שהובאו לעיר בכדי לחזק את מעמדה הכלכלי. בשנת 1581 זכו היהודים לפריבילגיה מצד בעלי העיר יאן טרנובסקי, אשר אפשרה להם לרכוש ולבנות בתים, לסחור ולעסוק במלאכות שונות בתנאי שלא יפגע בזכויות של תושבי העיר הנוצרים. בנוסף, זכו היהודים לזכויות משפטיות אשר הכפיפו אותם ישירות לאציל בעלי העיר, ולא לבית המשפט העירוני. בשנה זו כבר הייתה קהילה יהודית מבוססת בעיר, שכן באותה שנה החזיקו יהודי טארנוב בבית כנסת. בשנת 1583 קיבלו היהודים את הזכות לבית עלמין. זכויות אלו חודשו שוב בשנת 1667. עוד יש לציין צומצום מאת האציל ליגנזה ליהודי טארנוב, המחייב אותם להקים יחידה לוחמת וחובת שירות סדיר להגנה בפני פלישות הטטארים. זכויות היתר להן זכו היהודים הביאה לחיכוכים רבים בין התושבים הנוצרים של העיר לבין תושביה היהודיים. אמנם, בשנת 1670 נחתם הסכם בין הצדדים לפיו היהודים יוכלו לייבא סחורות לעיר, בתנאי שלבעלי המלאכה הנוצרים תהיה זכות קדימה ברכישתן. היהודים מצידם התחייבו לשלם כ 25% מכל המיסים העירוניים. עם זאת, העוינות ביחסים בין היהודים והפולנים בטארנוב לא פסקה, ופעמים רבות הגיעו הצדדים לבתי המשפט. מערכת יחסים זו באה לידי ביטוי בהמשך, במהלך המאה הי"ט, בגלוי שנאה ואנטישמיות שונים.

קהילת טארנוב נמנתה על קהילות מדינת 'פולין קטן' ב'וועד ארבע הארצות' והייתה כפופה לקהילת שידלוב, ולאחר מכן לקהילת קרקוב. עם זאת, מבין החתומים על צווים ופסיקות של וועד ארבע הארצות נמצא גם יהודים ממנהיגי קהילת טארנוב כחלק מן ההנהגה הארצית של הארגון, ר' יחזקאל צבי הירש ובניו, ר' יהודה ור' זאב וואלף סג"ל לנדא. בנוסף, מספר אישים ידועים כיהנו בתפקידי רבנות בעיר. בראשית המאה הי"ז כיהן ר' אברהם אבלי גמבינגר מחבר ספר ההלכה הידוע 'מגן אברהם', בשנת 1674 נתמנה לרב הקהילה ר' שמואל שמעלקא איש הורוויץ שהיה רב העיר כ 40 שנה, אחריו

כיהן ר' אלעזר מרגליות מחבר הספר 'מעשה רוקח', ולאחר מלחמת העולם הראשונה כיהן בה ר' מאיר אריק, שהיה פוסק הלכה מרכזי בראשית המאה העשרים, ומחברם של כמה ספרים.

עם הכיבוש האוסטרי הורע מצבם של יהודי טארנוב עקב גזירות ומיסים כבדים, והיחס המפלה לרעה של השלטונות כנגד היהודים. נוסף על הגזירות הכלכליות, הוטל על קהילת טארנוב לשלוח 19 משפחות ליישוב בחוות חקלאיות ולממן את הקמתה של ההתיישבות החקלאית היהודית. ברם, בשל המצב הכלכלי הקשה של הקהילה וריבוי המיסים התוכנית לא יצאה אל הפועל. נוסף לזאת הוטל על הקהילה לממן את הקמת בית הספר מיסודו של הרץ הומברג, שנועד להחזיר את השפה והתרבות הגרמנית לקהילה היהודית, עד לסגירתו בשנת 1806. יחד עם ההתעוררות הלאומית הפולנית כנגד הכיבוש האוסטרי, בשנות השלושים והארבעים של המאה הי"ט, עלו גם קולות שקראו לאחווה יהודית פולנית. עם זאת, הרקע של היחסים בין יהודים ופולנים בטארנוב הביא לגילויי אנטישמיות שונים, ולהתנכלויות ליהודים. בשנים 1839 ו 1844 הואשמו היהודים ברצח של אישה ונער נוצריים לצורך אפיית מצות לפסח. עלילת הדם נסתיימה בזיכוי הנאשמים בסופו של דבר, אך גרמה סבל רב לקהילה היהודית. כך גם העיריה של טארנוב הטילה גזירות שונות והגבלות על היהודים, שטחים המותרים במגורים ובמסחר הוגבלו, ורק לאחר מאמצים רבים ולאחר שנים של מאבק. ובמחצית השנייה של המאה הי"ט פרצו פרעות ביהודים מספר פעמים: 1870, 1897 ו 1901, ורק הצבא הצליח להשיב את הסדר על כנו.

אך למרות גילויי האנטישמיות והאירועים האלימים כלפי יהודים, ניתן לראות את קצב הצמיחה המדהים של הקהילה היהודית במהלך המאה הי"ט, לצד צמיחתה של העיר בכלל. מוסדותיה החזקים של הקהילה כגוף יציג מבחינה פיסקאלית ומשפטית, ותמיכה כלכלית של בעלי ממון במוסדות הביאו לביסוסה של הקהילה. כמה מיהודי טארנוב היו שותפים לפיתוח של מפעלי התעשייה שהוקמו בעיר: טחנת קמח ממונעת, בית חרושת לעוֹלש, שמן, סבון, נרות ולבנים. כך גם הוקמו בית עיבוד עורות רבים. אמנם, עיקר עיסוקם של יהודים בטארנוב, בדומה לרוב היהודים בערי גליציה, התאפיין ברוכלות, מסחר זעיר ומלאכות כמו חייטות, פרוונות, סנדלרות, זגגות וצורפות. בשנת 1842 הוקם בטארנוב בית החולים היהודי, שהיה מצויד היטב. ועד הקהילה יזם בשנת 1864 בנייה של בית כנסת גדול וחדש, בנייה שנמשכה כ 40 שנה, ובסופה בשנת 1908 נחנך בית הכנסת בהשתתפות נציגות של הממשל והצבא האוסטרי. למרות זאת, הקהילה היהודית לא הביאה לידי מימוש את כוח הבחירה שלה בבחירות החופשיות לעיריית טארנוב, החל משנת 1874 ועד מלחמת העולם הראשונה. מתוך 36 חברי מועצת העיר היו רק 10 יהודים, על אף שמספר היהודים היה כ 45% מכלל האוכלוסיה.

במפנה המאות הי"ט והכ' עם התעוררותן מחדש של התנועות הלאומיות הפולניות, הוכרז חרם כלכלי בידי הפולנים על עסקים יהודיים בכדי להשיב את המסחר לידיים פולניות. אמנם, למרות מצבם הכלכלי הקשה של היהודים לא הביא החרם לפגיעה עמוקה בעסקיהם. אגודות כלכליות שונות סייעו לנזקקים, והוקם בנק למתן אשראי לעסקים. האגודות למתן אשראי היהודיות הראשונות נוסדו כבר ב 1829 - 'האיגוד לאשראי' ובשנות השמונים של המאה הי"ט הוקם 'האיחוד לאשראי' ובנק 'דיסקאונט'. נוסף על אלו נוסדה בשנת 1864 קופת 'גמילות חסדים' שנועדה לתת הלוואות ללא ריבית למשפחות נזקקות. בשנת 1876 הוקמה אגודת 'יד חרוצים' המאגדת את בעלי המלאכה לתמיכה הדדית במתן אשראי וכגוף ייצוגי, ב 1905 הוקם איגוד סוחרים, ובראשית המאה העשרים הוקמה קופת מלווה מטעם 'אליאנס'.

כבר בשנת 1891 הוקמה אגודה ציונית ראשונה בטארנוב, 'אהבת ציון', במטרה להקים התיישבות בארץ ישראל, ואף הקים בית ספר ללימוד עברית בשנת 1896. התארגנות זו אמנם כשלה, אך בראשית המאה העשרים נוסדו בטארנוב סניפים של 'חובבי ציון', 'השחר', 'פועלי ציון' ו'המזרחי', ונוסד בה בית הספר 'שפה ברורה' ללימוד עברית.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ב 10.11.1914 נכבשה טארנוב בידי הצבא הרוסי, והללו התעללו בתושבי העיר, בעיקר בתושביה היהודיים. העיר הייתה נתונה תחת שלטונם של הרוסים עד 05.05.1915. עם נסיגת הכוחות הרוסיים נלקחו גם 31 מבני הקהילה היהודית כבני ערובה, אל תוככי רוסיה, ורכוש יהודי רב נשדד, גם בידי האוכלוסייה הפולנית. עם תום המלחמה התנהלו פרעות בעיר, שוד ותקיפה של חיילים פולנים ואספסוף מוסת בידי הכנסייה ובידי הארגון הלאומני 'יד שחורה' שפעל בגליציה. התנהלות זו הביאה גם את היהודים להקים מיליציה להגנה המורכבת מחיילים וקצינים בצבא האוסטרי לשעבר, שדאגה גם לתמיכה סיעודית ורפואית באוכלוסייה היהודית. בסיוע ארגון הג'וינט האמריקאי הוקמו בתי תמחוי ותמיכות בהשגת מוצרי צריכה יסודיים ביותר. נוסדו מוסדות לסיוע לפליטים שהגיעו מרוסיה בשנות העשרים, ולפליטים מגרמניה ואוסטריה בשנות השלושים של המאה, וכן הוקמו בעיר מספר בתי יתומים.

כאמור, כחלק ממצבה הכלכלי של פולין בכלל בין שתי המלחמות, ירד מעמדה של טארנוב גם כמרכז סחר ומצבה הכלכלי של הקהילה היהודית הורע מאוד. ניסיונות לפגיעה בפרנסתם של היהודים, מצד איגודי בעלי מלאכה פולניים נמשכו כל העת, ולהם נוספו התנכלויות מצד השלטונות. ארגוני הסיוע הפנים-קהילתיים שפעלו קודם המלחמה המשיכו במלא המרץ, והוקמו עוד ועוד ארגונים לתמיכה בשכבות החלשות. למרות זאת, חלק נכבד מתושבי טארנוב היהודיים נשען על סיוע של בני משפחה מארצות הברית. עם זאת, הקהילה הצליחה להמשיך ולתמוך במספר מוסדות חינוך, תרבות ועזרה סוציאלית. אורגנו קורסים מקצועיים שונים, והתקיימה פעילות תרבות ענפה. הוקמה ספרייה ציבורית כללית, איגוד ספורט 'שמשון', הוקמו מוסדות דת חדשים - בתי מדרש ובתי כנסת, ונמשכה הפעילות הפוליטית הציונית הענפה.

עם פרוץ המלחמה החלו להגיע לעיר פליטים רבים מאזור שלזיה וקרקוב, אך ככל שהצבא הגרמני התקרב החלה מנוסה של יהודים גם מטארנוב, ביחד עם יחידות הצבא הפולני המוכה. יחידות הצבא הגרמני הנאצי נכנסו לעיר ב 08.09.1939 כשבוע לאחר פרוץ המלחמה, והחלו במעשי שוד, התעללות וחטיפה לעבודות כפייה. בנוסף סומנו כל החנויות של היהודים במגן דוד, הוקפאו חשבונות הבנק של היהודים, ולאחר מכן חויבו היהודים לשאת סרט לבן על הזרוע ובו מגן דוד כחול. ב 11.1939.9 הועלו באש כל בתי הכנסת שבז'יט, ואת בניין ועד הקהילה. אנשי הצבא הגרמנים הנאצים הורו על הקמת יודנראט, אך כאשר הללו ניסו לפעול להורדת העול מעל היהודים הם נאסרו, עונו ונשלחו למחנה ההשמדה אושוויץ. בקיץ 1940 רוכזו לטארנוב יהודים מכל הסביבה ומספר היהודים בעיר הגיע לכ 40,000. לאורך כל התקופה התרחשו מעשי חטיפה ורצח שונים של אנשי הגסטפו, ולעיתים הוצאות להורג פומביות. למרות המצב הקשה, נוסדו בתי תמחוי של הקהילה, לדאגה ביתומים ובחסרי יכולת.

האקציה הראשונה התרחשה ב 11.06.1942 אשר לוותה במעשי אימים, ברצח תינוקות לעיני הוריהם, עשרות ילדים שהוכנסו לבניין בית הספר ונרצחו שם, ועוללים שגרמנים רוצצו את ראשיהם באבני כיכר השוק. ביום הראשון של האקציה נשלחו למחנה בעלז'ץ כ 3500 איש. במקביל החלו הגרמנים בשליחת קבוצות של יהודים לבית העלמין, שם הם נורו לבורות בקברי אחים גדולים. האקציה נמשכה ב 15.06.1942 אך בשלב זה סרבו חלק מאנשי היודנראט לספק את הרשימות לגרמנים, והללו נורו במקום. לאורך כל התקופה נשלחו רכבות של יהודים למחנה ההשמדה בבעלז'ץ, והוצאו מן העיר קבוצות של יהודים שנורו בבורות בסביבת העיר. עד לסוף האקציה ב 18 ליוני נרצחו בין 15000 - 20000 איש, כמחצית מן היהודים שבז'יט. עם סיום האקציה הוכרז על הקמת גטו סגור, אשר על חומותיו הוצבו אנשי משטרת העזר הפולניים. ב 10.09.1942 החלה האקציה השנייה ובה נשלחו למחנה המוות בבעלז'ץ 8000 איש. לאחר האקציה נותרו בטארנוב כ 15000 יהודים, חלקם רק הגיעו לטארנוב מיישובי הסביבה. כל אותה התקופה נמשכו מעשי הרצח הספורדיים. ב 02.09.1943 החלה האקציה השלישית והאחרונה, בה רוכזו כל היהודים שנותרו בטארנוב, כ 11000 איש, ונשלחו למחנה ההשמדה אושוויץ (כ 7000) וחלקם למחנה העבודה הידוע לשמצה פאלשוב שליד העיר קרקוב. החולים והקשישים נרצחו ברחוב, וחלק קטן מן היהודים נשלח למחנה העבודה שבניה. במהלך האקציה הזו התעוררה גם התנגדות מזוינת של חלק מן היהודים, אך אין בידינו פרטים על היקפה ותוצאותיה. לקראת סוף ספטמבר הוצאו ממחבואיהם היהודים שהצליחו להתחבא מפני האקציה, ונשלחו למחנה שבניה. חלקם הגדול נרצחו בדרך. רק כ 300 איש ואישה שנותרו בעיר לצורך 'ניקיון' נשארו בגטו עד ל 09.2.1944, אז נשלחו למחנה פלאשוב.

(רועי גולדשמידט)

מקורות:

שמואל ארתור צינגלמן, יהודי פולין וליטא עד שנת ת"ח, ירושלים תשנ"א.

ישראל היילפרין, פנקס ועד ארבע ארצות, ירושלים תש"ה.

פנקסי הקהילות, ג, טארנוב, עמ' 178-190.

האתר הרשמי של עיריית טארנוב בכתובת ובו סקירה היסטורית מאת מריה סיסיאדוביץ (Sąsiadowicz Maria): <http://www.tarnow.pl/Miasto/Ciekawostki/Historia-miasta/Kalendarium>

אזור היסטורי-תרבותי: Western Galicia

פריטים רלוונטיים לקהילה

שנה	סוג הפרט	כותרת
1906 עד 1903	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי	Korespondencja w sprawach metrykalnych gmin żyd...
1687	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי	Materiały dot. długów gmin żydowskich: Żmigród...
1839	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי	סיפור על פרשת עלילת דם
1882	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי	Sprawozdania dot. udzielania nauki religii wyzn...
1892 עד 1891	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי	Protokoły posiedzeń komitetów wykonawczych Fund...
1910	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי	Korespondencja w sprawie

<u>שנה</u>	<u>סוג הפרט</u>	<u>כותרת</u>
	העם היהודי	zatwierdzenia statutu ...
1882	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות	1. Okólniki, sprawozdania...
	העם היהודי	korespondencja i inn...
1827	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות	Correspondence with the
	העם היהודי	Landesgubernium regardi...
1898	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות	Okólniki, sprawozdania...
	העם היהודי	korespondencja i inne m...
1830	אינדקס מהארכיון המרכזי לתולדות	Korrespondenz, Anordnungen...
	העם היהודי	Berichte und andere...

פריטים נוספים

<http://www.jgaliciabukovina.net/he/node/110701?order=type&sort=asc> **Source URL:**